

Аналітична записка

**«Тенденції модернізації культурних практик
українського суспільства в контексті європейської
інтеграції»**

Виконавці:

Р.В. Демчук, доктор культурології

Д.О. Король, кандидат культурології

Київ – 2024

Актуальність теми дослідження. Фокус–темою дослідження виступає концепт «культурні практики» у процесі модернізації. Загалом визначення «культурний/на» залежить від сенсу, яким наповнюється концепт «культура», інколи настільки об’ємно, що дозволяє розглядати всі практики людини як «культурні». Втім, за великим рахунком, культурні практики і є проявом культури у конкретних опціях та діях. Культурні практики виступають цільовими інтенціями, що відбуваються у певному контексті свого розкриття. У такому розумінні гіперінтерпретація явища «культурні практики» унеможлиблюється, навпаки, стає реальною їхня класифікація/стратифікація за функціональною ознакою.

Розвиток культурних практик відбувався природним шляхом від періоду становлення культури людства як чинник її всебічної реалізації. Можна стверджувати, що культура людства як тривалий процес, власне формувалася через сукупність культурних практик ще до появи останньої версії людини – *Homo sapiens* (приблизно 300 тис. років тому), адже археологічно вони фіксуються як ритуальні вже у неандертальців (Історія української культури, 2001, с.55-57). Ми схильні визначати поняття «культурні практики» як практичне засвоєння/відображення/перетворення людиною існуючої дійсності задля реалізації/досягнення усвідомленої мети.

Культурні практики в структурах життєзабезпечення завжди відігравали визначальну роль. Але нині соціальне середовище стикається з новими сенсами культурних практик (інформаційно насичених і реплікованих правил поведінки) у повсякденних, обцинних, публічних сферах суспільного життя. Перед ученими (соціологами, соціальними філософами, культурологами) постає нова проблемна тема, дослідження якої стає актуальним завданням: сутність, тенденції й траєкторії динаміки, місце й роль системи культурних практик у процесах модернізації соціокультурного простору будь-якого, в тому числі глобального суспільства. В умовах посилення культурної глобалізації відбуваються суттєві корекції поглядів суспільствознавців щодо розуміння наукового статусу, смислу, видів, онтологізованих форм і транскультурного

«ресурсу» традиційних і інноваційних культурних практик, визначення напрямків трансформації ментальних і інституційних комплексів під впливом глобалізації, інформатизації, медіалізації суспільного життя.

Проте модернізація українського суспільства почалася ще в часи радянського періоду, коли відбувалися процеси примусового переходу від традиційного суспільства до суспільства індустріального. Ці процеси відрізнялися від західних аналогів своєю штучністю та тоталітарними методами впровадження повної «соціальної рівності» та формування «нової людини». В новітній українській політиці демократичних соціокультурних змін проголошено зближення з європейськими моделями розвитку, але радянське минуле і наявність різних конкуруючих стратегій суспільної трансформації України, її геополітичної орієнтації призводять до протиріч в суспільному житті, до ціннісно-ідеологічних і, навіть збройного, конфліктів між різними соціокультурними спільнотами українського суспільства. Саме тому перед вченими-суспільствознавцями постає актуальна наукова проблема дослідження соціокультурних умов глобальної інтеграції, особливостей європейської інтеграції України, інтеграційного потенціалу існуючих культурних практик та розкриття змісту тенденцій їх модернізації в українському суспільстві.

Проблемою є те, що в умовах посилення культурної глобалізації відбуваються суттєві корекції поглядів суспільствознавців щодо розуміння наукового статусу, смислу, видів, онтологізованих форм і транскультурного «ресурсу» традиційних і інноваційних культурних практик, визначення напрямків трансформації ментальних і інституційних комплексів під впливом глобалізації, інформатизації, медіалізації суспільного життя. Незважаючи на значну кількість теоретичних наробок в галузі проблематики зростання ролі саме соціокультурних чинників «прискореної» еволюції людства у ХХІ столітті, в українській науковій спільноті тематика тенденцій модернізації культурних практик українського суспільства ще не отримала належної наукової розробки, тобто є безумовно важливим об'єктом дослідження і актуальним завданням для

вчених. Також проблема полягає в стратифікації дослідницького поля, адже культурні практики варто розділити на повсякденні (побутові) – універсальні (буттєві), тілесні (популярні) – інтелектуальні (елітарні) за бінарним (не ієрархічним) принципом, з усвідомленням наявності рівноцінних/екзистенційних смислів у кожному культурному кластері, чому сприяло ставлення до культури повсякдення у межах парадигми постмодерну.

Мета дослідження – концептуальне обґрунтування стратегії модернізації культурних практик українського суспільства як інтелектуального ресурсу та теоретичної основи наукового визначення базових тенденцій соціокультурного розвитку України в умовах європейської інтеграції та новітніх глобальних трансформацій.

Незважаючи на значну кількість теоретичних наробок в галузі проблематики зростання ролі саме соціокультурних чинників «прискореної» еволюції людства у XXI столітті, в українській науковій спільноті тематика тенденцій модернізації культурних практик українського суспільства ще не отримала належної наукової розробки, тобто є безумовно важливим об'єктом дослідження і актуальним **завданням** для вчених, а саме:

- проаналізувати особливості і рівень дослідження феномену і поняття культурних практик в новітніх соціологічних та культурологічних теоріях: теоріях глобальної модернізації та глобальної залежності, соціальної солідарності, комунікативної дії, теоретичних концепціях «світ-системного аналізу», «культурної величі та норм соціальної справедливості», «свободи та героїзації», «геогенетичної, та геноісторичної детермінації історії»;
- виокремити та описати базові тенденції соціально-культурного розвитку сучасного українського суспільства в умовах поширення впливу глобалізації, інформатизації, медіалізації;
- дослідити умови та результати процесів модернізації соціальних та культурних сфер суспільного життя в контексті взаємообумовленості

та суперечностей комунікативних процесів соціальної інтеграції, соціалізації та культурної репродукції;

- розглянути проблеми підвищення (зростання) значення персоніфікованих культурних практик, значення індивідуалізації, автономізації, інклюзії та їхнього впливу на розвиток сучасних напрямків суспільної, культурної, мистецької творчості;
- виявити та охарактеризувати особливості регіональних культурних та субкультурних практик в сучасному українському суспільстві, значення традиційних та інноваційних культурних зразків та проблеми їхньої модернізації.

Зазначені завдання дослідження було виконано у процесі реалізації заявленою мети. Дослідження фундаментальної теми «Тенденції модернізації культурних практик українського суспільства в контексті європейської інтеграції» проведено на основі науково обґрунтованої методології.

Методологічною основою дослідження стала комплексна теоретико-методологічна пізнавальна стратегія, яка базується на поєднанні когнітивних можливостей структурно-функціонального, діяльнісного та комунікативного підходів до дослідження тенденцій модернізації культурних практик українського суспільства на теоретичному та емпіричному рівнях дослідження, а також на використанні загальнонаукових методів – дедукції, індукції, аналізу, синтезу, порівняння, спостереження, опису, типологізації, моделювання.

Загалом у дослідженнях соціально-філософського, соціологічного, культурологічного спрямування формується якісно нова інформаційна база наукового розуміння різноманітних актуальних проблем трансформацій світового соціокультурного «поля», на якому відтворюються протиріччя між постіндустріальним Центром, індустріальною Напівпериферією та аграрною Периферією.

Для суспільствознавців «оформлення» інноваційних ідей, наукові розробки потребують постійного «мовного» оновлення за рахунок використання іншомовних слів, метафор, мовних сполук, образів, надання нових смислів уже

закріпленим у наукових дискурсах словам і поняттям. Одночасно категоріальний «портфель» сучасного соціогуманітарного знання поповнюється новими інтерпретаціями класичних понятійних схем; у нових координатах відбувається переосмислення понять, у яких відображаються реальні суспільні процеси та зміни. Це — природний процес набуття нових знань щодо світу, який постійно змінюється. Навіть базові філософські, соціологічні і культурологічні поняття змінюють свої смислові обсяги, нарощують пояснювальні ресурси сталих категоріальних схем.

Наукова цінність дослідження культурних практик полягає у з'ясування сутності та новітніх змін повсякдення як основоположного засобу існування людини є важливим напрямком соціологічних та культурологічних досліджень. Сучасні і постсучасні смисли цього життєво важливого «простору» у XX столітті постали об'єктом уваги вчених — класиків дослідження проблематики соціокультурного розвитку (А. Щюц, Е. Гусерль, Дж. Александер, Ю. Габермас, Е. Гіденс, З. Бауман, Дж. Хоманс, А. Турен, П. Штомпка), але від початку XXI століття радикальні зміни буденного життя людей, їх багатовимірність та культурне багатоманіття, «хвиля» новацій у технологіях, загалом не бачені раніше культурні трансформації інтерактивних засобів спілкування й поведінки, проблеми модернізації культури без перебільшення стали провідними когнітивними стимулами розвитку досліджень талановитих представників нових поколінь наукової світової спільноти, серед яких Б. Латур, У. Бек, А. Гріндфілд, М. Маффесолі, М. де Серто, Р. Флорида та інші.

Професійну зацікавленість у подальшій конструктивній розробці зазначеної проблематики виразно виявили у своїх працях українські дослідники О. Берегова, О. Гриценко, Н. Костенко, Л. Малес, В. Пилипенко, Є. Причепій, А. Ручка, В. Скуратівський, В. Танчер, Т. Титаренко, Ю. Савельєв, В. Судакова, Г. Чміль, М. Шульга, Р. Шульга та ін... Варто також зазначити, що проблема модернізації культурних практик стала предметом наукової уваги Л. Чупрія, Л. Скокової, К. Настоящої, зусиллями

яких було проведене спеціалізоване соціологічне дослідження за темою «Культурні практики населення України» (2021 р.).

XXI століття — час «наступу» на історичну «тишу» доінформаційної ери, час радикальних змін суспільних порядків, що особливо помітно в просторі повсякденного життя. В історії науки багато спроб розуміння й визначення повсякденності. Новітні наукові дослідження стимулюються масштабом радикальних трансформаційних процесів у всіх сферах глобального світу і дуже помітними змінами у повсякденному просторі життя сучасного людства. При збереженні базових функцій (підтримки, безпеки, захисту, життя й виживання) величезних перетворень зазнали засоби життєзабезпечення, споживання, домашньої праці, гігієни тощо; як онтологічний феномен повсякденність є безпосереднім «живим» виразом персоніфікованого (приватного) життя. Вочевидь, що таке розуміння сприяє осмисленню повсякденності як частини «життєвого світу» людства, як універсальної транскультурної основи людського співіснування.

Результати дослідження та їх практична цінність полягають у розробці нової фундаментальної міждисциплінарної концепції модернізаційних практик соціокультурного розвитку з урахуванням особливостей українського культурного, політичного та історичного досвіду на підставі раціонального суміщення традиційних та інноваційних полікультурних практик повсякденності. Отримані результати мають стати підставою для обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на адаптацію українського соціуму та культури до загальноєвропейських цінностей толерантного ставлення до різних національних та етнічних культур. Набуте знання має стати підставою для розробки і вдосконалення політичних, громадських, державних проєктів, законів, рекомендацій, що впроваджуються у соціально-культурне життя, формування стратегії розвитку українського суспільства на підґрунті прогнозів наукового дослідження культурних практик. Дослідження проблеми соціальних обмежень в кризових умовах спершу карантинного життя суспільства, а надалі й ситуації повномасштабного збройного протистояння з країною-агресором

спрямовує увагу на важливості визначень специфіки культурних практик повсякденного життя в умовах добровільних чи примусових обмежень, коли актуалізується потреба здійснення ідентифікації складних ситуацій звуження культурних зв'язків, радикальна трансформація буденних комунікацій та фізичних контактів. Окремо – явища рутинізації війни та звикання пересічних людей до страшних новин та візуального треш-контенту. Що зрештою переростає у свідомий попит до подібних проявів навколишнього інформаційного середовища. Все це — проблематика культури, культурного простору, культурних умов, меморативних трендів та плюральних засобів організації й забезпечення взаємоіснування. У цивілізованому глобальному світі багато явищ стали нормою для всіх країн і суспільств, але діяльність центрів і об'єднань філантропічного спрямування, дійсно, є показником культурного прогресу.

Сфера публічності інтегрує величезну кількість різних людей, які діють в аурі конвенцій: негласного погодження щодо норм спілкування. Конвенційність публічної сфери обумовлюється низкою соціокультурних передумов, які підтримують її стабільність і непорушність. Перспективи досліджень онтологічної специфіки конвенціональних практик у формі етикетних комплексів слід пов'язувати з викликами модернізованих «стандартів» спілкування в постсучасних умовах «тиску» влади інформаційних мереж, соціальних медіа, полікультурності спільнот і суспільств. Увагу привертають новітні етикетні «гібриди», але їх цивілізаційна «якість» під великим питанням. Стійкі зразки етикету як культурної практики формуються з врахуванням специфіки професійних, гендерних, вікових, національно-етнічних, культово-релігійних, традиційних і «новітніх» етико- і соціально нормативних систем регулювання взаємодій, спілкування і поведінки у сферах повсякденного і публічного життя.

Звертаючись до вивчення повсякденності, ми розуміємо його як поняття, зміст якого відображає певну систему різноманітних процесів надавання сенсу буденного перебування конкретними індивідами. Воно відображає досвід

переживання «простого» життя за допомогою традиційних культурних практик, які відтворюються на основі нагромадженого й засвоєного людьми соціального та культурного досвіду. Швидка модернізація всіх сфер соціокультурного простору майже у всьому світі обумовлює потребу в дослідженні напрямків і наслідків перетворень у повсякденному житті, яке у своїх інтегральних формах завжди певним чином характеризує ресурсну основу безпечного співіснування людей та певну культурну модель їх виживання. Визначення сутності атрибутивних ознак і функцій повсякденності стимулює дослідження причин, умов і трендів її трансформацій.

Основні рекомендації за результатами виконання наукової роботи.

Проблема дихотомії публічної та приватної сфер існування людей у сучасному соціально-політичному дискурсі залишається однією із найбільш актуальних. Це зумовлене процесами модернізації систем публічного управління в розвинених демократичних суспільствах, у яких публічній політиці, публічним обговоренням, публічній владі, публічним медіа належить особлива роль головного маркеру якості простору вільного обміну думками, інформацією, яка знаходиться за межами контролю з боку держави, бізнесу, інших впливових суб'єктів. В умовах глобалізації сфера публічних взаємин швидко змінюється, вони переходять з площ, вулиць і театрів на сайти, он-лайн зустрічі, екрани комп'ютерів, планшетів, смартфонів, дедалі більш помітними стають модернізовані практики спілкування, поступово, але невідворотно на екранах комп'ютерів формується «нова» публіка; вона не виходить на площі й бульвари, але, підтримуючи властивість анонімності у спілкуванні, знижує модус взаємної відповідальності. Інформаційна мережа нині стала тією самою площею, на яку приходять усі бажаючі і з власної волі.

Інформатизація, глобалізм, усеосяжність культурних зразків, доступність цифрових технологій спричиняють радикальні зміни, оновлення повсякденних практик життя в просторових (домашніх, побутових) та часових (буденних, рутинних) вимірах, які певним чином порушують сталі культурні практики

підтримки цінностей співжиття. Певні радикальні зміни відбуваються прямо тут і зараз, як от прогресивне зростання військових протистоянь по світу, експоненційний розвиток нейромереж (котрі все більшою мірою стають частиною практик повсякденності), чи-то реформи від Дональда Трампа на своєму президентському поновленні, що через згадані тенденції глобалізації вплинуть жодним чином не лише на громадян Сполучених штатів, але торкнуться повсякденного буття людей всього світу з Україною включно. Описати наслідки всіх цих новітніх трансформацій стає справою вже іншої наукової теми за наступного етапу діяльності Інституту Культурології.

Оприявлення результатів дослідження зокрема полягає у публікації фундаментальних монографій, які можна використовувати у науково-навчальному процесі:

- Судакова В. М. *Культурні практики в повсякденних та публічних комунікаціях: тенденції соціального відтворення та модернізації*: монографія. К.: Ін-т культурології НАМ України, 2022. 192 с. ISBN 978-966-2241-68-6 (**8,6 авт. а.**).
- Гаєвська Т. І. *Сучасні трансформації традиційних соціокультурних практик святкової обрядовості*. Монографія (у двох частинах) К.: Інститут культурології НАМ України.
 - Ч.1. (2022). 112 с. (**5 авт. а.**)
 - Ч.2. (2024). 320 с. (**15 авт. а.**)
- Демчук Р., Олійник О., Буценко О., Король Д., Богуцький А. *Культурні практики в контексті модерних тенденцій глобалізації*: монографія. К.: Ін-т культурології НАМ України, 2024. 190 с.
Включно з такими розділами:

* Демчук Руслана. “Туризм як екзистенційна стратегія у культурних практиках” (**2,8 авт. а.**).

* Олійник Олександра. “Культурні практики: ідентичність, інфраструктура та культурні права” (**1,3 авт. а.**).

* Буценко Олександр. “Капіталізація культури чи окультурення капіталу: культурні практики сучасного міста” (**1,2 авт. а.**).

* Богуцький Артем. “Ідеологічна експансія російських культурних практик: літературний аспект” (у друці). (**1,75 авт. а.**).

* *Король Денис. Нові культурні практики рецепції смерті за цифрової доби // Культурні практики в контексті модерних тенденцій глобалізації: колективна монографія. Київ: ІК НАНУ, 2024. (2,3 авт. а.).*

- *Демчук Р.В. (2024). Неоєвразійство як некрополітика у цивілізаційному контексті російсько-української війни. Мистецтво в обороні: колективна монографія НАМ України. Київ: Фенікс (1,5 авт.а)*

Галузі застосування: культурологія, культурна антропологія, культурна політика, економіка культури, соціологія культури, туризм, урбаністика, система гуманітарної освіти.